

Lisa 6. LÕK Inimeseõpetus

1. Õpetuse eesmärgid

Inimeseõpetusega taotletakse, et õpilane:

- 1) tunneb oma keha ning mõistab inimese kasvamise/arenemisega seotud muutusi ja vastutust (nt seksuaalsuse olemus ja sellega seotud vastutus, töövõime jne);
- 2) hoolitseb iseenda ja kaaslaste tervise eest (isiklik ja pere hügieen, tervislikud eluviisid, esmaabi); väldib ennast ja teisi kahjustavat käitumist;
- 3) märkab ja mõistab kaaslaste ning iseenda emotsionaalseid seisundeid, käitumisviise; oskab neid hinnata ja nendega toime tulla;
- 4) hoiab puhtust ja korda; orienteerub eluasemega seotud küsimustes, omandab teadmised ja oskused majandamiseks, koduse elu korraldamiseks;
- 5) otsib erinevatest teabeallikatest võimetekohaseid jätkuõppevõimalusi ja teeb enda jaoks optimaalseid valikuid;
- 6) tunneb huvi ümbritseva ühiskonnaelu vastu;
- 7) järgib olmesuhtlemiseks vajalikke sotsiaalseid nõudeid ja käitumisetiketti;
- 8) tunneb olmesuhtlemiseks vajalikke kodanikuõigusi ja -kohustusi.

2. Õppetöö rõhuasetused 1.–2. klassis

- 2.1. 1.–2. klassis on inimeseõpetuse põhisisuks lähiümbruse märkamine, selle teadvustamine (suhtes MINA ja MEIE) ning sotsiaalse kompetentsuse arendamine. Lapsi õpetatakse tegutsema 40 koos, matkides ning eeskuju järgi, kujundatakse nende baassõnavara ja -lausungimalle ning elementaarseid (olme)suhtlusoskusi (teise inimese kuulamine, ütluste mõistmine ja nendele reageerimine (vastusrepliigid dialoogis), dialoogi alustamine ja jätkamine tuttavas situatsioonis jms).
- 2.2. Peamisteks õppeviisideks on näitlikustatud praktiline tegevus (dramatiseering, eseme- ja tegevuspildid), õppevestlus ning praktiline harjutamine (sh õppekäik, didaktiline mäng).
- 2.3. Suurt tähelepanu pööratakse ühis- ja koostegevuse (laps ↔ õpetaja, laps ↔ laps(ed)) oskuste kujundamisele. Õpetaja ülesandeks on luua situatsioonid, kus tegevus jaotub mitme isiku vahel. Laste verbaalset aktiivsust tõstetakse pidevalt: kasutatakse suunavaid repliike ning küsimusi (Mida tegid? Mida hakkad tegema?), harjutatakse oma ja kaaslaste tegevuse kommenteerimist, toimingu verbaliseerimist pärast selle sooritamist ja elementaarset planeerimist. Ühistegevuse põhjal antakse objektiivne, motiveeriv tagasiside lapse ja kogu rühma tegevusele ning saavutustele.
- 2.4. Igas tunnis tegeldakse (koos)mängimise õpetamisega. Mänguõpetuse eesmärgiks on, et lapsed oskaksid sihipäraselt sisustada oma vaba aega ning hiljem aktiivselt osaleda õppetegevust toetavates rollimängudes: mängida süžeeaga mängu (nii ükski kui ka mitmekesi), korraldada koostegevust, kasutada mängu esemete asendajaid, luua kujuteldavaid situatioone. Mänguoskuste kujundamise eesmärgil viiakse tundides läbi erinevat liiki õppemänge (süžee mängud, reeglitega mängud) ja dramatiseeringuid. Õpetatakse (mängu)asjade kasutamist ja hoidmist, mängu osalemist, reeglitest kinnipidamist, mängu algatamist, rollide ja vajalike mänguasjade jagamist jne. Mänguõpetus toimub osatoimingute kaupa: tegevuste ettenäitamine ja matkimine, tuttava tegevuse valik sõltuvalt situatsioonist/rollist. Kui mõnel lapsel piirduvad mänguoskused esemetega manipuleerimisega, alustatakse mänguasjade kasutusviiside õpetamisest.
- 2.5. Võrdlevate situatsioonide ja illustatsioonide (joonised, fotod) toel õpetatakse märkama ja eristama (puhas/must-, meeldib / ei meeldi- jne tasandil) ümbritsevate esemete, ruumide ja inimeste (sh iseenda) esteetilist välimust; õpetatakse eristama isiklikke, võõraid ja ühiseid esemeid, neisse heaperemehelikult ja turvaliselt suhtuma ning neid kasutama (sh kaaslastega jagama). Õpetaja juhendamisel otsitakse võimalusi ning vahendeid esemete,

ruumide ja iseenda esteetilise välimuse parandamiseks, kujundatakse valitud vahendite praktilisi kasutamisoskusi. Samuti õpetatakse märkama ja eristama eakaaslaste käitumisviise, harjutatakse etiketikäitumist (tervitamine, palumine, tänamine, eakaaslase ja täiskasvanu poole pöördumine, võimalik keeldumine jne). Inimeseõpetuse tundides õpitut rakendatakse teiste ainete tundides ja vabal ajal (nt tervitamine, pea kammimine jne).

3. Taotletavad õpitulemused 1.–2. klassis

3.1. 1. klassi lõpuks õpilane:

- 1) nimetab oma lemmiktegevusi küsimuste toel;
- 2) vastab dialoogi repliigile, alustab dialoogi oma soovide ja vajaduste väljendamiseks;
- 3) kirjeldab ennast, nimetades oma nime, kooli, klassi, kodu asukohta, õdede-vendade ja vanemate nimesid;
- 4) väärtustab kodu ja perekonda;
- 5) kirjeldab võimalusi, kuidas abistada pereliikmeid kodustes töödes;
- 6) teab oma kohustusi kodus;
- 7) osaleb ühistes (õppe)mängudes ja suudab meeldetuletamisel mängureeglitest kinni pidada; 8) hindab kaaslaste tegevusi meeldib / ei meeldi-tasandil ning õppesituatsioonis õige / valetasandil;
- 9) hoolitseb isikliku välimuse ja hügieeni eest (kammib juukseid, peseb käsi ja hambaid, kasutab tualetti);
- 10) märkab õpetaja suunamisel ümbritsevate esemete välimust, esemete ja ruumide puhtust ning korrashoidu;
- 11) teab Eesti lipu värve nende õiges järjestuses;
- 12) nimetab nädalapäevi, ööpäeva osasid ja aastaaegu õiges järjestuses;
- 13) teeb vahet endale ja teistele kuuluvate asjade vahel;
- 14) korrastab õpetaja juhendamisel oma töölauda ja lähiümbrust;
- 15) teab, kuidas ohutult sõiduteed ületada, ja käitub vastavalt;
- 16) kirjeldab ühissõidukisse sisenemise ja väljumise korda.

3.2. 2. klassi lõpuks õpilane:

- 1) tavasituatsioonides suhtlemisel tervitab, palub, tänab, vabandab;
- 2) teab oma vanust, sünnipäeva ja kodust aadressi;
- 3) alustab ja jätkab dialoogi tuttavates situatsioonides;
- 4) kutsub õpetaja suunamisel kaaslasti tuttavat (õppe)mängu mängima, valib ja jagab rolle ning mänguasju;
- 5) nimetab näoilmele ja hääletoonile vastava emotsiooni (4 erinevat);
- 6) hindab õpetaja abiga kaaslaste igapäevaseid käitumisakte õige/vale-, meeldib / ei meeldi tasandil;
- 7) tunneb ära situatsiooni, kus kedagi kiusatakse;
- 8) kirjeldab ja järgib õpetaja meeldetuletusel hügieeninõudeid igapäevaste tegevuste käigus, nohu/köha korral (käte pesemine, taskuräti kasutamine jms);
- 9) nimetab illustatsioonidele toetudes vajalikke toidukordi ja tervisele kasulikke toite;
- 10) käitub söögilauas viisakalt (palub, tänab, räägib vaikse häälega, hoiab puhtust);
- 11) kirjeldab üksteisega arvestamise võimalusi peres;
- 12) selgitab lähemaid sugulussuhteid;
- 13) teab oma vanemate ja koolitöötajate ameteid;
- 14) määrab aega täistundides;
- 15) kirjeldab ja väärtustab oma tegevusi, mis on positiivsete tunnete tekkimise allikaks;
- 16) eristab oma, võõrast ja ühist asja ning mõistab, et võõrast asja ei tohi loata võtta;
- 17) väärtustab ausust asjade jagamisel;

18) teab sagedasemaid ohtusid kooliteel liiklemisel ja võõraste inimestega suhtlemisel, oskab pöörduda täiskasvanu poole abi saamiseks.

4. Õppetöö rõhuasetused 3.–5. klassis

- 4.1. 3.–5. klassis kujundatakse jätkuvalt õpilaste oskust märgata ja eristada oma lähiümbrust (selle esemeid, nähtusi, sündmusi, tegevusi jms); tutvustatakse ja õpetatakse väärtustama rahvuskombeid, -traditsioone (rõhuasetus pere ja kodukoha traditsioonidel). Läbivalt tutvustatakse elukutseid ja nende esindajate põhitegevust (nt kaupluse teema juures müüja tegevus jne).
- 4.2. Tegevus- ja suhtlussituatsioonides tegeldakse isiksuseomaduste ning ühiskonnas aktsepteeritavate käitumisnormide kujundamisega: õpetatakse märkama – eristama – mõistma igapäevaseid situatsioone (sh ohuolukordi), verbaalseid ja mitteverbaalseid eneseväljendusviise, tundeid jms; täiendatakse ühis- ja koostegevuse oskusi (sh hoolivat ja teisi arvestavat suhtumist, vastutus- ja kohusetunnet); harjutatakse etiketikäitumist. Pere ja koduga seotud teemade käsitlemisel selgitatakse õpilastele laste ning vanemate vastastikuseid õigusi-kohustusi.
- 4.3. Järjepidevalt kujundatakse (täiendatakse) õpilaste sotsiaalset teadlikkust ning verbaalset aktiivsust: õpetatakse (abivahendite toel) kirjeldama ja hindama kaaslaste ning iseenda tegevus- ja käitumisakte (sh mõistma ja nimetama eesmärke, tingimusi, põhjuseid ja tagajärgi, käitumisaktis ilmnevaid iseloomujooni jne), õpetatakse planeerima (sh parandama) edasist tegevust/käitumist. Harjutatakse suhtlemist ja koostegevuse reguleerimist dialoogis (kutse koostegevusele, vastused küsimustele ja teadetele, dialoogi alustamine küsimuse ja teatega, nõustumine-loobumine, alternatiivne ettepanek).
- 4.4. Teemade käsitlemisel kasutatavatest aktiivõppemeetoditest on suurem osatähtsus praktilistel tegevustel ja õppekäikudel, eetilise sõnumiga lühipalade lugemisel ja analüüsimisel.

5. Taotletavad õpitulemused 3.–5. klassis

5.1. 3. klassi lõpuks õpilane:

- 1) nimetab, mille poolest ta sarnaneb teistega ja mille poolest erineb teistest;
- 2) väärtustab iseennast ja teisi;
- 3) alustab ja jätkab dialoogi (küsimus – vastus, teade – küsimus, kutse koostegevusele, nõustumine, loobumine);
- 4) hindab ning vastandab õpituatsioonis oma ja kaaslaste igapäevaseid käitumisakte õige/vale-, meeldib / ei meeldi-tasandil;
- 5) kirjeldab viisakat käitumist koolis, külas ja koduümbruses;
- 6) kirjeldab kava abil sünnipäevapeo kulgu;
- 7) kirjeldab näoilme ja hääletooni järgi kaaslaste 4–6 emotsiooni;
- 8) nimetab oma keha puhtuse ning välimuse eest hoolitsemise võimalusi – vahendeid ja vajalikkust;
- 9) kirjeldab tervet ja haiget inimest;
- 10) teab, et ravimeid võetakse siis, kui ollakse haige, ning et ravimid võivad olla inimese tervisele ohtlikud;
- 11) teadvustab oma enesetunnet ja teavitab sellest kaaslasi;
- 12) kirjeldab tervise hoidmise viise: mitmekesine toit, uni ja puhkus ning liikumine ja sport;
- 13) kirjeldab oma perekonda: pere suurus, andmed pereliikmete kohta (nimi, vanus, tegevus);
- 14) kirjeldab, mille poolest perekonnad erinevad ja sarnanevad;
- 15) väärtustab üksteise abistamist ja arvestamist peres;
- 16) nimetab oma kohustusi peres;

- 17) tunneb Eestimaa sümboleid (lipp, vapp, hümn; suitsupääsuke, rukkilill);
- 18) väärtustab Eestit – oma kodumaad;
- 19) jutustab oma ja pereliikmete tegevusest pühade tähistamisel (5–6 lauset);
- 20) määrab aega täis- ja pooltundides;
- 21) kirjeldab positiivseid vaba aja veetmise võimalusi;
- 22) kirjeldab ohtlikke kohti ja olukordi kooliteel ja koduümbruses ning valib ohutu tee sihtpunkti;
- 23) palub ohuolukorras ja õnnetusjuhtumi korral abi (sh kasutada telefoni, valida hädaabi numbrit).

5.2. 4. klassi lõpuks õpilane:

- 1) nimetab ning võrdleb oma ja sõprade vaba aja tegevusi, huvisid;
- 2) väärtustab iseennast ja teisi, väärtustab oma soolist kuuluvust;
- 3) analüüsib ühisvestluses situatsioonide, oma ja kaaslaste käitumisaktide ning emotsionaalsete seisundite põhjuseid ja tagajärgi;
- 4) osaleb üksteise tegevust reguleerivas dialoogis (teade – teade);
- 5) jälgib kaasõpilaste tegevust ja vajaduse korral abistab neid;
- 6) tunneb õpituksituatsioonis konfliktsituatsiooni ning mõistab, millistel juhtudel on vajalik sellest täiskasvanule/õpetajale teatada;
- 7) kirjeldab õpilase tervist tugevdavate ja nõrgestavate tegurite ja harjumuste mõju füüsilisele tervisele ja õppimisvõimele;
- 8) nimetab oma lähisugulasi ja selgitab abistavate küsimuste toel kodu ja perekonna tähtsust oma elus;
- 9) väärtustab oma kodukohta, nimetab kodukoha rikkusi ja tunneb ära sümboleid;
- 10) hoiab koolis ning kodus puhtust ja korda;
- 11) kirjeldab pühade tähistamise kombeid oma perekonnas;
- 12) määrab aega veerandtunnise täpsusega ning seostab seda tegevustega õpilase päevakavas;
- 13) hangib koostegevuses teavet koolistendilt ja ajalehe kuulutustest;
- 14) mõistab töö vajalikkust ja väärtuslikkust;
- 15) planeerib täiskasvanu abiga oma taskuraha kulutamist;
- 16) sorteerib klassis tekkivaid olmejäätmeid;
- 17) kirjeldab igapäevaseid turvalise käitumise viise (liiklemine kooliteel, jalgrattaga sõitmine, tulekahju vältimine, käitumine veekogu juures ja metsas).

5.3. Õpitulemused ja õppesisu 5. klassis

Õpitulemused	Õppesisu
KÄITUMINE JA SUHTLEMINE 14 tundi	
<ul style="list-style-type: none"> – märkab ja mõistab erisusi oma ja kaaslaste tegevustes, arvamustes; – osaleb koostegevuses erinevat tüüpi dialoogides (teade – küsimus – vastus jne); – selgitab, milliseid enda andmeid võib sõpradele või võõrastele avaldada, kirjeldab isikuandmete avaldamisega seotud ohtusid*; 	<p>Mina: olulisemad isikuandmed, meeldivad ja ebameeldivad tegevused; sarnasused ja erinevused võrreldes eakaaslastega.</p> <p>Enesetutvustamine dialoogis, arvestades vestluspartneri vanust (eakaaslane, täiskasvanu).</p>

<ul style="list-style-type: none"> – kirjeldab oma käitumist toimunud konfliktsituatsioonis; – kirjeldab plaanile toetudes ning analüüsib ühisvestluses oma ja kaaslaste emotsionaalseid seisundeid ning käitumisakte (soovid, tingimused, põhjus, tagajärg); – demonstreerib õpituatsioonis käitumist vägivaldalla märkamise korral*; – demonstreerib õpituatsioonis käitumist vägivaldalla ohvriks sattumise korral*; – väärtustab suhetes abivalmidust, märkab abivajajat ning pakub võimalusel oma abi*. 	<p>Suhtlemine võõrastega, milliseid isikuandmeid võib kellele avaldada.</p> <p>Igapäevased suhtlussituatsioonid kodus ja koolis (positiivsed-negatiivsed ettepanekud, konfliktid jne): hindamine (tingimused, põhjus, tagajärg); suhtlemiseesmärkide mõistmine (käsk, korraldus, palve, keeld, teave jne).</p> <p>Vägivaldse (füüsiline, vaimne) käitumise äratundmine, käitumine ohvri ja pealtnägijana.</p> <p>Abivalmidus (vanad inimesed, nooremad kaaslaste, erivajadustega inimesed): abivajaja märkamine ja abi pakkumine, abistamine. Abi vajaduse ja enda võimaluste hindamine abi pakkumisel.</p>
INIMENE JA TERVIS 12 tundi	
<ul style="list-style-type: none"> – selgitab meeleelundite ülesandeid ja tervishoidu*; – kirjeldab oma välimuse, hügieeni ja tervise eest hoolitsemise võimalusi ning teab hoolitsematuse tagajärge; – kirjeldab oma enesetunnet küsimustele toetudes *; – demonstreerib õpituatsioonis esmaabi põletuse, külmumise ja minestuse korral*; – kirjeldab uimastite (alkoholi ja tubaka) mõju õppimisvõimele ja käitumisele; – demonstreerib õpituatsioonis uimastite tarvitamisest keeldumist*. 	<p>Meeleelundite (nägemis-, kuulmis-, haistmis-, maitsmis-, kompimis- ja lõhnasõnne) ülesanded, tervishoid.</p> <p>Erivajadustega inimesed (meeleelundite kahjustuste tagajärjel), alternatiivsed suhtlemisvahendid.</p> <p>Enesetunde kirjeldus dialoogis arstiga (levinumad külmetus- ja nakkushaiguste tunnused), ravirežiimi järgimine.</p> <p>Haiguste ennetamine (tervislikud eluviisid). Tervisesport ja liikumine, sportimisvõimalused kodukohas, Eesti tuntumad sportlased.</p> <p>Piisava une ja puhkuse vajalikkus. Valikud toitumisel.</p> <p>Esmaabi põletuse, külmumise, minestuse korral.</p> <p>Uimastid: tubakas, alkohol, narkootikumid (kanep); alkoholi ja tubaka mõju õppimisvõimele ja käitumisele. “Ei” ütlemine uimastitega seotud situatsioonides.</p>
PEREKOND JA KODUKOHT 8 tundi	
<ul style="list-style-type: none"> – võrdleb eluolu maal ja linnas*; – kirjeldab ühisvestluses oma kodukanti*; – tunneb ära kodukoha rahvariided*; 	<p>Elu maal ja linnas, kodukoha eluolu (levinumad tegevusvaldkonnad, ametid jms).</p>

<ul style="list-style-type: none"> – kirjeldab kodukoha traditsioonilisi üritusi*; – kirjeldab ühisvestluses oma pere traditsioone ja pühade tähistamist. 	<p>Kodukoha rahvariided, rahvariiete kandmine tänapäeval ja minevikus. Kodukoha tähtsamad traditsioonid (lauluja tantsupidu jms).</p> <p>Peretraditsioonid (pereliikmete ühised tegevused, peretraditsioonide määratlemine ühisvestluses, sarnasused-erinevused kaaslastega).</p> <p>Pühad ja kombed (ülestõusmispühad, karjalaskepäev, jüripäev, hingedepäev).</p>
INIMENE JA AEG 8 tundi	
<ul style="list-style-type: none"> – määrab aega minutilise täpsusega ning koostab õpetaja abiga endale otstarbeka ajakulutusega päevakava; – kirjeldab positiivsete harjumuste mõju*; – nimetab mitmekesiseid positiivseid vaba aja veetmise võimalusi*. 	<p>Aja määramine minutilise täpsusega, kellaaja kahesugune määramine (toetudes ööpäeva osadele).</p> <p>Päeva ja nädala ajakava, vaba aja tegevuste mitmekesisus (positiivsed ja negatiivsed harjumused päevakavas: ajakulu, valikute tegemine jne).</p>
INIMENE JA TEAVE 8 tundi	
<ul style="list-style-type: none"> – leiab saatekavast teda huvitavad saated ning märgib need üles*; – otsib koostegevuses teavet piltteatmeteosest; – teadvustab reklaamide eesmärgi. 	<p>TV-kava (sisu, eakohased saated, telesaadete hulgast valikute tegemine).</p> <p>Pilt-teatmeteosed, Internet: kooli kodulehekülg (teabeallikate kasutamine).</p> <p>Reklaamide sisu ja eesmärk.</p>
INIMENE JA TÖÖ, INIMENE JA ASJAD 10 tundi	
<ul style="list-style-type: none"> – mõistab oma kohustusi ja vastutust seoses õppetööga; – teadvustab oma nõudmiste/soovide sõltuvust vajadustest ja pere sissetulekust; – hindab asjade väärtust nende vajalikkusest lähtuvalt*. 	<p>Palgatöö, selle tulemus ja eesmärk, ametis püsimise üldised tingimused (võrdlus õpilase käitumisega koolis).</p> <p>Kulutused peres lapse heaolu eest hoolitsemisel (lapse põhivajadused ja soovid, pere majanduslike võimalustega arvestamine jms), asjade väärtus sõltuvalt nende vajalikkusest. Raha hoidmise viisid: hoiukarp, pank. Raha kogumine.</p>
INIMENE, SÄÄSTLIKKUS JA TURVALISUS 10 tundi	
<ul style="list-style-type: none"> – kirjeldab vee ja elektri säästliku tarbimise võimalusi kodus ning koolis; – nimetab olmejäätmete käitlemise viise kodus majapidamises; 	<p>Vee ja elektri säästlik tarbimine koolis ja kodus.</p>

<ul style="list-style-type: none"> – demonstreerib õpituatsioonis käitumist liiklusõnnetuse korral ja abi kutsumist*; – kirjeldab ja teadvustab pürotehnika väärkasutuse ning pommiähvarduse tegemisega kaasnevaid tagajärgi; – peab kinni evakuatsiooni reeglitest*. 	<p>Olmejäätmete (tava-, taaskasutatavad, ohtlikud jäätmed) käitlemine kodus majapidamises (prügi sorteerimine ja ärapaigutamine, kogumispunktid, jäätmete kompostimine). Liiklusõnnetuste peamised põhjused, liiklusõnnetusest teatamine ja abi kutsumine. Pürotehnika (ost-müük alaealistele, kasutamine). Pommiähvarduse tegemisega kaasnevad ohud ja tagajärjed, käitumine pommiähvarduse korral.</p>
--	--

6. Õppetöö rõhuasetused 6.–7. klassis

- 6.1. 6.–7. klassis täiendatakse õppetegevuse käigus jätkuvalt õpilaste sotsiaalseid suhtlemis- ja käitumisoskusi. Õpetaja poolt organiseeritud suhtlussituatsioonides (dialoogis ja polüloogis) harjutatakse teabe esitamist ja küsimist, väljendusvahendite mõistmist ja kasutamist sõltuvalt suhtlemiseesmärkidest ja -normidest (st suhtluspartnerite soovide, kavatsuste jms erinevad väljendusviisid), erinevate seisukohtade (sh vastandlike) mõistmist ja väljendamist, oma arvamuste selgitamist/kaitsemist. Oma ja kaaslaste tegevuse kohta tagasiside andmisel suurendatakse õpilaste verbaalset aktiivsust, kujundatakse avaliku esinemise esmaseid oskusi: toimub individuaal- ja rühmatööde tulemuste esitlemine, kommenteeritakse ja hinnatakse iseenda ning kaaslaste tegevus-, käitumis- ja suhtlusakte. Üksikute aktide hindamiselt jõutakse tervikuni; õpilasi juhitakse leidma seoseid tegevus-, suhtlus- ja käitumisakti komponentide vahel, tegema järeldusi. Praktiliste ja tekstis kirjeldatud situatsioonide analüüsil pööratakse tähelepanu nendes osalejate strateegiatele, motiividele ja kavatsustele; olukordade tingimustele, tulemustele ja tagajärgedele. Õpetatakse leidma situatsioonidele alternatiivseid lahendeid ning esitama soovitusi kaaslastele.
- 6.2. Suhtlemis- ja terviseteemade käsitlemisel pööratakse tähelepanu õpilaste arengulistele muutustele organismis ja käitumises (suhtlemine ja käitumine vastassugupoolega, noormehe ja neiu rollid eri situatsioonides jms) ning vaimsele ja sotsiaalsele tervisekasvatusele (eneseanalüüs ja positiivne mõtlemine; nõustamis- ja abivõimalused jms).
- 6.3. Alustatakse ettevalmistust iseseisvaks majandamiseks, teadliku ja säästliku tarbija kujunemiseks. Võrreldakse teenuseid–kaupu (otstarve, hind, vajadus, pakendiinfo jms), õpitakse eristama ja arvestama oma soove ning võimalusi, planeerima oma tegevusi.
- 6.4. Õppetegevuses kasutatavatest aktiivõppemeetoditest domineerivad eetilise sõnumiga palade lugemine ning analüüs ja praktilised tegevused (rühmatööd, rollimängud jms). Tegevustes luuakse probleemsituatioone, otsitakse neile lahendusi. Inimeseõpetuse temaatika ja õpilaste oskused võimaldavad sel perioodil rohkem kasutada IKT-vahendeid.

7. Taotletavad õpitulemused 6.–7. klassis

7.1. 6. klassi lõpuks õpilane:

Taotletavad õpitulemused	Õppesisu
	SUHTLEMINE EAKAASLASTE JA TÄISKASVANUTEGA
– märkab ja jätab suhtlemisel meelde kaaslaste seisukohti, eristab kohast	Suhtlemisstrateegiate eristamine (õpetaja abiga): selgitamine, veenmine, meelitamine, ähvardamine jm.

<p>käitumist/suhtlemist kohatust käitumisest/suhtlemisest;</p> <ul style="list-style-type: none"> – võrdleb ja hindab õpetaja suunamisel enda ja kaaslaste emotsionaalseid seisundeid ja käitumist (eesmärk, tingimused, põhjus–tagajärg); – kasutab tuttavates olukordades suhtlemissituatsioonist, -partnerist ja -eesmärgist sõltuvaid variatiivseid väljendusviise; – demonstreerib õpituatsioonid isikliku arvamuse sobilikul viisil väljendamist ning keeldumist mittesooitud tegevustest*; – mõistab vabandamist kui oma süüst/eksimusest arusaamist ja kahetsemist; – kirjeldab konfliktide ennetamise võimalusi suhtes*; – selgitab internetisuhtluses esinevaid ohtusid ning oma andmete edastamise põhimõtteid; 	<p>Suhtluspartnerite motiivid ja kavatsused. Suhtlemine sõprade ja "sõpradega": “kambavaim”, jäljendamine; isiklik arvamus, vastutus; keeldumine mittesooitud tegevustest.</p> <p>Suhtlemine vastassugupoolega (tähelepanu köitmine, tunnete verbaalne ja mitteverbaalne väljendamine, reageerimine (eba)meeldivatele ettepanekutele jms).</p> <p>Suhtlemine internetiportaalides, enda kohta edastatava infoga seotud turvalisus ja ohud.</p> <p>Suhtlemine koduste ja eakaaslastega: rääkimine, ärakuulamine; pinged-konfliktid, arusaamatused, nende vältimine ja lahendamine.</p> <p>Suhtlemisprobleemid kodus: muutunud suhted ja rollid, iseseisvumine: laste ja vanemate vastutus. Valetamine, vaikimine, hädavale. Süüteo ülestunnistamine ja vabandamine.</p>
	MINA ISE
<ul style="list-style-type: none"> – kirjeldab ning hindab plaanile toetudes oma huvisid ja toimetulekut koolis (õnnestumised, raskused jms); – selgitab ühisvestluses enesehinnangu mõju käitumisele*; – väärtustab inimestevahelisi erinevusi, on salliv erinevuste suhtes*; 	<p>Mina-pilt: oskused ja võimed, huvid, tugevused ja nõrkused; sarnasused ja erinevused kaaslastega, sallivus.</p> <p>Enesehinnang (erineva enesehinnanguga õpilaste käitumine sarnastes situatsioonides).</p>
	INIMESE TERVIS
<ul style="list-style-type: none"> – omab ettekujutust inimese organismi üldisest ülesehitusest, tunneb joonisel inimfiguuris ära elutähtsad organid; – nimetab ebatervisliku toitumise võimalikke tagajärgi, oskab valida erinevate toitade hulgast tervisele kasulikke; – selgitab mitmekülgse toitumise olemust*; – demonstreerib õpituatsioonid esmaabi mürgituse ning looma- ja putukahammustuse korral; – kirjeldab uimastite mõju organismile ja käitumisele; 	<p>Sissejuhatus inimese anatoomiasse lähtuvalt elundite funktsioonidest (nahk, meeleeelundid, aju, kopsud, magu, neerud, maks, suguelundid).</p> <p>Toidu- ja toitained. Toiduainete pakendiinfo (eri toitainete sisaldumine; parim enne jms). Kiirtoit – populaarsuse põhjused, mõju inimese organismile.</p> <p>Üle- ja alatoitumine (sh dieetid ja näljutamine), selle mõju tervisele.</p> <p>Esmaabi (toidu- jms) mürgituse, looma- ja putukahammustuse korral.</p> <p>Uimastite (sh alkoholi ja tubaka) mõju organismile (ülevaatlikult) ja käitumisele.</p>

	INIMESE ARENG
<ul style="list-style-type: none"> – teadvustab ja aktsepteerib murdeeaga seotud muutusi oma organismis ja käitumises, mõistab arengu individuaalsust; – nimetab kohti, kust leida abi ja vastuseid oma murdeeaga seotud küsimustele; 	<p>Murdeiga, muutused tüdrukute ja poiste organismis. Erinev arengutempo ja muutuste aktsepteerimine.</p> <p>Poiste ja tüdrukute hügieen, ravikosmeetika vajadus ja kasutamine.</p> <p>Muutused tüdrukute ja poiste käitumises, sh suhtlemises; sobivad ja ebasobivad käitumismallid.</p>
	INIMESE VÄLIMUS
<ul style="list-style-type: none"> – hoolitseb oma välimuse eest ja valib olukorrale vastavad rõivad; – kirjeldab juuste ja küünte hooldamise põhimõtteid ning põhjendab hooldamise vajadust; – demonstreerib õpituatsioonis oma soovide väljendamist teenindajale (juuksurile, kingsepale, keemilises puhastuses); 	<p>Riietumine (olukorrale ja kehaehitusele sobiva riietuse, jalanõude valik, noortemood – riietusesemete otstarbekus).</p> <p>Riiete ja jalanõude puhtus-korrashoid: pesemis- ja hooldusvahendite kasutamine; keemiline puhastus, kingsepp (oma soovide väljendamine suhtlemisel).</p> <p>Juuste igapäevane hooldamine: hooldusvahendid, juuksevärvid (pakendiinfo, kasutamine).</p> <p>Suhtlemine juuksuriga (oma soovide väljendamine, soovitude küsimine jms)</p> <p>Küünte hooldamine, maniküür, pediküür.</p> <p>Olukorrale ja eale sobiv dekoratiivkosmeetika.</p>
	INIMENE JA KODU
<ul style="list-style-type: none"> – koostab õpetaja juhendamisel kodu korrashoiuga seotud tegevuste plaani (tööde järjekord, vahendid, tööjaotus); – kirjeldab oma kodu ja koduümbrust, juhatab teed enda koju; – koostab kirjaliku küllakutse; – kirjeldab ettevalmistusi, mis on vajalikud külaliste tulekul ning külla minekul; – kirjeldab kodukoha tuntud inimesi nende tegevusalast lähtuvalt; – kirjeldab kodukoha ettevõtete põhilisi valdkondi; 	<p>Kodu ja koduümbus (kirjeldus, soovid muudatuste osas; igapäevane korrashoid). Suurpuhastus kodus (tööde järjekord, jagamine pereliikmetega, vahendid).</p> <p>Külaskäik ja külaliste vastuvõtmine (suulise ja kirjaliku kutse saamine, ettevalmistused sõltuvalt küllakutsest, külas viibimine).</p> <p>Kodukoha (ja Eesti riigi) tuntud inimesed, nende tegevusalad, elukutsed (seos päevakohaste sündmustega).</p> <p>Kodukoha ettevõtted ja nende toodang, töötajate ametid.</p>
	INIMENE JA TEAVE
<ul style="list-style-type: none"> – hangib õpetaja juhendamisel teavet kaaslastelt (küsimuste esitamine) ja eriliigilistest tekstidest (Internet, meedia, teatmeteosed, sõiduplaanid); – oskab kasutada kodukoha ühistranspordi sõiduplaane; 	<p>Olulisemad päevauudised, nende edastamine kaaslastele.</p> <p>Teatmeteosed, Internet (kodukoha tuntumate paikade ja inimeste kohta lühiinfo hankimine ja edastamine koostegevuses).</p>

<ul style="list-style-type: none"> - mõistab telefoni otstarbeka kasutamise vajalikkust; 	<p>Transport kodukohas, kodukohta ümbruses (orienteerumine sõiduplaanides, teabe hankimine; sõidusoodustused).</p> <p>Telefoni otstarbekas kasutamine (telefonikaart, mobiiltelefon).</p>
INIMENE, SÄÄSTLIKKUS JA TURVALISUS	
<ul style="list-style-type: none"> - nimetab kodukeemia pakenditel olevate piktogrammide tähendusi, teab kodukeemia väärkasutuse tagajärgi ja nende ennetamise võimalusi; - kirjeldab peamisi tule- ja veeohutuse nõudeid ning käitumisstrateegiaid vastavate õnnetusjuhtumite korral; - demonstreerib õpitu olukorras esmaste tulekustutusvahendite kasutamist ning abi kutsumist ohuolukorras. 	<p>Kodukeemia kasutamine (WC, vanni, pliidi ja akna puhastamine), piktogrammide pakendil, kodukeemia väärkasutuse võimalikud tagajärjed.</p> <p>Tulekahju tekkimise ohud koduses majapidamises: ohuolukorra hindamine, tulekahju kustutamine (esmate tulekustutusvahendite kasutamine, hädaabi).</p> <p>Ohutusnõuded ujumisel ja veesõidukite kasutamisel, päästevahendite kasutamine.</p>

7.2. 7. klassi lõpuks õpilane:

Õpitulemused	Õppesisu
MINA ISE	
<ul style="list-style-type: none"> - selgitab ja kaitseb õpetaja suunamisel oma seisukohti; - mõistab suhtluspartnerite seisukohtade võimalikku sarnasust/erinevust; - oskab reageerida kohatule käitumisele; - teadvustab oma positiivseid ja negatiivseid iseloomujooni (3–4); - oskab õpetaja suunamisel nimetada negatiivsete omaduste parandamise võimalusi; 	<p>Mina-pilt. Mina olen erinev! Iseloomujooned. Kas teistest võib erineda? Enesehinnang. Mis mõjutab enesehinnangut?</p>
SUHTLEMINE EAKAASLASTE JA TÄISKASVANUTEGA. KÄITUMISKULTUUR.	
<ul style="list-style-type: none"> - kirjeldab ja hindab plaani abil oma ja kaaslaste emotsionaalseid seisundeid ning käitumist (motiivid, tingimused, tulemused; reageerimine (eba)õnnestumisele jms); - oskab teha kaaslastele (sh vastassugupoole esindajatele) ettepanekuid ning vastata positiivsetele/negatiivsetele ettepanekutele olukorrale vastavaid moraalinorme ja käitumisetiketti arvestades; 	<p>Mida arvad sina? Tüli tekib tühjast. Mida teha tüliga? Rohkem suhtlemist! Planeerime pidu! Meie klassi klassiõhtu Suhtlemisviisid.</p>

- väärtustab lähisuhetes hoolivust, abistamist ja lugupidamist;	Mõistus või tunded? Lähedus.
MINU TERVIS	
- kirjeldab, kuidas hoolitseda oma tervise eest (toitumine, kehaline aktiivsus, tervist kahjustavate tegevuste vältimine, rahvameditsiin, arstiabi);	Millest tervis sõltub? Tervislik toitumine. Toidukorrad.
- koostab vaba aja sisustamisega seotud tegevuste plaani (tegevuste ajaline järjekord, oma soovide ja võimalustega arvestamine);	Sportimine. Sportimise võimalused kodukohas.
- mõistab seksuaalelu alustamisega seotud vastutust;	HIV ja AIDS. Mis need on? Nakkushaigused. Kuidas ennast haiguste eest hoida?
- hangib õpetaja juhendamisel teavet teistelt inimestelt ning teabetekstidest; edastab plaani abil kaaslastele teavet;	Arsti juures. Ravimtaimed ja rahvameditsiin.
INIMENE, AEG JA TEAVE	
- nimetab sidepidamise viise tänapäeval ja minevikus;	Teated minevikus ja tänapäeval. Telefon. Kiri.
- kasutab otstarbekalt nüüdisaegseid sideteenuseid (kirjavahetus, telefon, Internet)	Post. Reklaam. Isikut tõendav dokument.
- teadvustab internetisuhtluses valitsevaid ohte ning mõistab, millist informatsiooni enda või teiste kohta on sobilik ja turvaline avaldada;	Tutvumine internetis. Turvaliselt internetis.
KODU JA KODUKOHT	
- hangib õpetaja juhendamisel teavet teistelt inimestelt ning teabetekstidest; edastab plaani abil kaaslastele teavet;	Eestimaal elavad rahvad. Rahvus, keeled ja kombed. Vaatamisväärsused minu kodukohas. Matk koduümbrusesse.
- koostab kodu korrashoiu ja vaba aja sisustamisega seotud tegevuste plaani (tegevuste ajaline järjekord, oma soovide ja võimalustega arvestamine);	Minu vaba aeg. Oma tuba, oma luba. Tuba korda!
INIMENE JA TÖÖ, INIMENE JA RAHA	
- mõistab ja oskab kirjeldada töö tähtsust (tulemus, eesmärk, tingimused);	Töö. Miks inimesed töötavad? Alaealiste töö.
- oskab nimetada oma pere olulisemaid sissetuleku- ja kuluallikaid;	Raha. Eelarve.
INIMENE, SÄÄSTLIKKUS JA TURVALISUS	
- kirjeldab jäätmete individuaalseid ja ühiskondlikke käitlemisvõimalusi ja -viise;	Jäätmekäitlus. Pakendikäitlus. Reisimine.

- demonstreerib õpisiituatsioonis hädaabi numbrile helistades täpse teabe andmist. - oskab uimastitega seotud situatsioonides ütelda „ei“ ning vajaduse korral abi kutsuda.	Pöördumine politseisse Hoian end ja oma sõpru, ütlen EI uimastitele!
--	---

8. Õppetöö rõhuasetused 8.–9. klassis

- 8.1. Õppetegevuses rakendatakse ja täiendatakse eelnevatel aastatel omandatud suhtlemis- ja käitumisetiketialaseid teadmisi/oskusi. Tähelepanu pööratakse seejuures soolise küpsemise ja iseseisva elu alustamisega seotud rollikäitumisele. Harjutatakse vestluspartnerilt täiendava teabe küsimist, erinevate ja vastandlike arvamuste kuulamist ja eristamist ning kokkulepete saavutamist vaidlustes (oma seisukohtade selgitamine ja kaitsmine, nõustumine, loobumine, eksimuste ja väärkäitumise tunnistamine). Kujundatakse oskust hinnata oma ning kaasinimeste individuaalset ja rühmakäitumist (põhjus-tagajärg-seosed, otstarbekus, vastavus ühiskonnainormidele).
- 8.2. Teemade käsitlemisel tutvustatakse eri eluvaldkondadega seotud õigusakte, ühiskonnaliikmete õigusi ja kohustusi (sh selgitatakse igäühe õiguste, vabaduste ja kohustuste ühetaolisuse printsiipi), kujundatakse oskusi teha otstarbekaid ja vastutustundlikke valikuid/otsuseid. Õpilastele tutvustatakse ja õpetatakse kasutama teabeallikaid, nõustamis- ja kriisiabivõimalusi, kujundades seeläbi harjumusi ning oskusi otsida, küsida, kasutada elus vajaminevat teavet ja abi.
- 8.3. Perekonnaõpetuse ühe osana pööratakse tähelepanu vanema rollile oma lapse kasvatamisel: tutvustatakse lapse arengutingimusi, eakohaseid arendavaid tegevusi ja vahendeid (kehalised tegevused, mängud ja mänguasjad, raamatud jms); õpetatakse lapsega koos mängima ja tegutsema. Väiksematele mängude õpetamist ja koosmängimist saavad õpilased harjutada vahetundidel, kooli üritustel.
- 8.4. Tundides kasutatavatest aktiivõppemeetoditest on eelistatud praktilised õppused (sh rollimängud), ühised arutelud ja diskussioonid, milles otsitakse lahendusi/vastuseid probleemituatsioonidele ja kõlbelistele dilemmadele. (Lisa)õppematerjalina kasutatakse trüki- ja elektroonilisi teabeallikaid, nõuandekirjandust (ajakirjandus, käsiraamatud) jms. Harjutatakse tekstidest teabe hankimist ning selle suulist ja kirjalikku edastamist (sh märkmete tegemist, konspekterimist).

9. Taotletavad õpitulemused 8.–9. klassis

9.1. 8. klassi lõpuks õpilane:

Taotletavad õpitulemused	Õppesisu
KÄITUMINE RÜHMAS 12 tundi	
<ul style="list-style-type: none"> arvestab ühistegevuses suhtluspartnerite erinevate (sh vastandlike) arvamustega, saavutab õpisiituatsioonis õpetaja juhendamisel kokkuleppeid lahkarvamuste korral; annab hinnangu oma ja kaaslaste käitumisviiside kohasusele situatsioonis; pakub õpisiituatsioonil lahendusi pingelolukordadele; reageerib kohaselt sobimatule käitumisele; 	Rühmakäitumine: Erinevad rühmad ja rollid. Reeglid ja normid rühmas. Inimsuhteid toetavad reeglid ja normid. Rühma kuulumine, selle positiivsed ja negatiivsed küljed. Hoolivus rühmas. Rühma surve ja toimetulek sellega. Sõltumatus, selle olemus. Autoriteet.

<ul style="list-style-type: none"> • kirjeldab rühma mõju inimese käitumisele ja demonstreerib õpituatsioonis oskust keelduda tegevusest, mis kahjustab teda ennast ja teisi; 	
LÄHISUHTED JA PEREKOND 16 tundi	
<ul style="list-style-type: none"> • väärtustab lähisuhteid, oskab suhet alustada ning teab, kuidas suhteid hoida; • mõistab seksuaalsuse olemust ja seksuaalse arengu individuaalsust ning teab turvalise seksuaalkäitumise põhimõtteid ja oma vastutust selles; • eristab lubatud ja lubamatut seksuaalkäitumist; • nimetab, kust leida abi lähisuhteid ja seksuaalsust puudutavates küsimustes*; • selgitab lapsevanemaks saamisega seotud vastutust*; • nimetab peremudeleid ja kirjeldab pereliikmete rolli perekonnas; • tegutseb õpituatsioonis koos endast nooremate õpilastega neid abistavalt ja toetavalt*; 	<p>Noormehe ja neiu omavaheline suhtlemine.</p> <p>Ajutised ja püsivad suhted, suhte loomine ja hoidmine, vastastikune usaldus, suhet kahjustavad faktorid, lahkuminek.</p> <p>Seksuaalsuse olemus ja arengu individuaalsus, seksuaalvähemused.</p> <p>Seksuaalkäitumine ja vastutus: sobiv ja lubamatu seksuaalkäitumine, soovimatu raseduse vältimine; sugulisel teel levivad haigused (levimine, mõju tervisele, ravi, ennetamine); nõustamisteenused.</p> <p>Lapsevanemaks saamine: füüsiline ja sotsiaalne küpsus.</p> <p>Peremudelid (perekond, üksikpered, kasu- ja hoolduspered): pereliikmete roll perekonnas (vrld minevikuga), kohustused ja vastutus.</p> <p>Nooremate õdede-vendade eest hoolitsemine, nendega tegelemine, sh mängimine.</p> <p>Praktilises tegevuses nooremate õpilaste abistamine, neile tegevuste ja mängude planeerimine ning läbiviimine.</p>
TERVISE HOIDMINE 18 tundi	
<ul style="list-style-type: none"> • kirjeldab peamisi tervist tugevdavaid ja toetavaid tegureid, tervishoiu- ning sotsiaalsüsteemi teenuseid; • teab ja oskab igapäevaelus planeerida tervislikke valikuid seoses oma füüsilise, vaimse, emotsionaalse ja sotsiaalse tervisega; • teab tervisliku toitumise ja kehalise aktiivsuse põhimõtteid ning mõistab nende rakendamise olulisust igapäevaelus; • selgitab inimese põhivajadusi elukaare erinevatel etappidel*; • teab ja otsib olulisi infoallikaid tervisetabe ja -abi saamiseks; <ul style="list-style-type: none"> • kirjeldab oma tervislikku seisundit, oskab pöörduda abi saamise eesmärgil arsti poole (vastuvõtt, kojukutse, hädaabi); • leiab küsimustele toetudes olulise info ravimipakendi teabelehelte*; • selgitab 	<p>Tervise füüsiline, vaimne, sotsiaalne ja emotsionaalne aspekt. Tervisenäitajad.</p> <p>Tervisliku eluviisi komponendid, endale sobiliku tervisliku toitumise ja kehalise aktiivsuse leidmine. Südame-veresoonkonna haiguste ja pahaloomuliste kasvaja põhjused ning ennetamine tervisliku eluviisiga.</p> <p>Tervist hoidvate valikute tegemine.</p> <p>Inimese elukaar ja selle perioodid, põhivajadused eluperioodidel (põhivajaduste rahulda(ma)tus, mõju inimese käitumisele, suhtlemisele, tundemaailmale).</p> <p>Arstiabi kodukohas (lähinaabruses): meditsiinasutused ja nende otstarve; perearst ja eriarstid, kojukutse telefoni teel; tervisekindlustus; tervise- ja puhkekeskused. Tervishoiu ja sotsiaalsüsteem Eestis.</p>

<p>kaitstesüstimiste mõju ja vajalikkust teatud olukordades*;</p>	<p>Koduapteek (sisu, kasutamine, ravimipakendi teabeleht). Esmaabi lämbumise, põrutuse korral. Väsimus, stress, depressioon (tundemärgid, nõustamis- ja kriisiabi). Tervisealased infoallikad, nende kasutamine ja usaldusväärsus. Kaitstesüstimine haiguste ennetamise eesmärgil (lastehaigused, gripp, puugihammustustega kaasnevad haigused); kaitstesüstimine enne välisreisi. Allergia: peamised allergiaallikad, allergilised reaktsioonid, meditsiiniline abi.</p>
<p>RISKIKÄITUMISE ENNETUS 10 tundi</p>	
<ul style="list-style-type: none"> • leiab infot nõustamis- ja kriisiabi võimaluste kohta kodukohas või selle lähiümbruses, • toob näiteid vägivallast hoidumise võimaluste kohta*; • demonstreerib õpitu olukorras käitumist vägivallast seotud olukorras*; • kirjeldab, kuidas ja millal pöörduda õiguskaitseorganite poole; • mõistab uimastite omamise, tarbimise ja levitamise seotud riske ja vastutust; • selgitab mängurusega seotud ohtusid*; 	<p>Toimetulek vägivallast (vägivald, vägivallast hoidumine, vägivallast toimetulek, hinnang individuaalsele ja rühmakäitumisele; nõustamis- ja kriisiabi kodukohas). Kuriteo ohvriks langemine, pöördumine õiguskaitseorganite poole. Seksuaalvägivald, valehäbi, ohvriabi. Uimastid ja kuritegevus; uimastitega seotud seaduste põhipunktid. Uimastite tarvitamisega seotud tervise-, sotsiaalsed ja juriidilised riskid; sõltuvuse kujunemine. Käitumine uimastitega seotud olukorras, esmaabi. Mänguruse: loterii, hasartmängud (mänguautomaadid, kasiino jne) - riskid, sõltuvus, abi saamise võimalused.</p>
<p>INIMENE JA VÄLIMUS 2 tundi</p>	
<ul style="list-style-type: none"> • selgitab riide hooldusmärkide tähendusi; • valib olukorrale sobiliku riietuse*; 	<p>Eakohane igapäevane ja pidulik riietus, aksessuaarid (nt kooli lõpupidu); suhtumine vanemate, eakaaslaste, moeajakirjade soovitusesse. Rõivaste ja jalatsite hooldus: hooldusmärgid.</p>
<p>INIMENE JA TEAVE 2 tundi</p>	
<ul style="list-style-type: none"> • hangib teavet teistelt inimestelt ning õpetaja juhendamisel teabeallikatest ja -tekstidest; • selgitab internetis leiduva teabe varieeruva kvaliteedi põhjusi, mõistab et kirjutatu ei vasta alati tõele*; 	<p>Avalik infopunkt. Kohalik ajaleht. Eestis ilmuvad ajalehed ja ajakirjad; ajakirjanduse tellimine. Uudisteportaalid internetis, internetis leiduva informatsiooni varieeruv kvaliteet.</p>
<p>INIMENE, ASJAD JA RAHA 6 tundi</p>	
<ul style="list-style-type: none"> • oskab kasutada lihtsamaid pangateenuseid; • selgitab ostu- ja toitlustuskoha valiku põhimõtteid*; 	<p>Igapäevased sisseostud: ostukoha valik (kauplus, turg jms); kulude planeerimine päevaks, nädalaks; ostutoimingud.</p>

<ul style="list-style-type: none"> • laenutab kohalikust raamatukogust endale huvipakkuvat kirjandust*; 	Ühiskondliku toitlustamise asutused (menüü, arve, käitumisetikett (sh kaaslaste kutsumine); toidu kojutellimine). Kataloogikaubandus (tellimine, riskid, kauba tagastamine). Postipaki saamine ja saatmine. Küla-/linnaraamatukogus lugejaks registreerumine, teabe hankimine otsitava kirjanduse kohta.
KARJÄÄRI PLANEERIMINE 4 tundi	
<ul style="list-style-type: none"> • teadvustab oma võimete, teadmiste ja oskuste tugevusi/nõrkusi; • nimetab võimetekohase elukutse omandamise võimalusi. 	Eneseanalüüs (töölased huvid, võimed, oskused, isiksuseomadused). Jätkuõppevõimalused (erialad, õppeasutused).

9.2. Põhikooli lõpetaja:

- 1) suhtleb tavasituatsioonides adekvaatselt (kuulab vestluspartnerit, esitab küsimusi, selgitab oma seisukohti, otsib lahendust erimeelsustele, tunnistab oma eksimusi ja väärkäitumist); reageerib adekvaatselt kohatule käitumisele enda ja teiste suhtes;
- 2) hindab oma ja kaaslaste käitumise otstarbekust tavasituatsioonides ning vastavust ühiskonnainormidele, käitub vastavalt;
- 3) teab kooselu reegleid ja norme toetavates inimsuhetes ning väärtustab hoolivust, ausust, õiglust ja vastutustunnet;
- 4) kirjeldab imiku ja väikelapse arendamise tingimusi ning hooldamise võtteid;
- 5) mõistab inimtegevuse peamiste ressursside (aeg, teadmised/oskused, töö, raha) tähtsust oma elus; oskab planeerida ressursside täiendamise/kulutamisega seotud tegevusi;
- 6) oskab küsida teavet kaasinimestelt, kasutada teabetekste ja teatmikke;
- 7) kirjeldab eluaseme omandamise, sisustamise ning hooldamisega seotud vajadusi, võimalusi, ohtusid ja kohustusi;
- 8) hindab nõustaja suunamisel adekvaatselt oma võimeid, teadmisi, oskusi, jätkuõppevõimalusi ja -tingimusi ning teeb enda jaoks sobivaima karjäärivaliku;
- 9) teab oma peamisi õigusi ja kohustusi töötajana, nimetab info ja abi saamise võimalusi tööõigusega seotud küsimustes;
- 10) mõistab lepinguta töötamise ja ümbrikupalgaga seotud riske ja negatiivseid tagajärgi;
- 11) tunneb tööotsimisel ära inimkaubandusele viitavad märgid, teadvustab ohte ning kirjeldab õiget käitumist inimkaubanduse ohvriks sattumise korral.